

PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI

1/

PŘEDMĚT PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI

V období vzniku psychologie se autoři soustředí i na výzkum rozdílů mezi lidmi. Sledují se jednotlivé individuální difference, pozornost se zaměřuje především na inteligenci. V průběhu času se psychologie osobnosti přestala omezovat jen na zkoumání individuálních rozdílů, ale i další fakta: znakem osobnosti není jen její **odlišnosti** od druhých osobností, ale i její **podobnost** s druhými.

Studium osobnosti dnes zahrnuje:

- rozbor determinantů, které působí na formování osobnosti a projevu (biologický základ, sociální prostředí, učení)
- výzkum struktury osobnosti, jenž se týká trvalejších rysů osobnosti v jejich vzájemném vztahu (vlastnosti, dispozice, schopnosti, typy, temperament, já, charakter)
- dynamiku osobnosti jako vzájemné působení různých druhů motivačních sil
- projev osobnosti, vztahující se na výraz osobnosti, poznávání osobnosti druhými a na osobnost ve vztahu k druhým
- adaptabilitu osobnosti
- vývoj osobnosti z hlediska ontogeneze
- metodiku výzkumu osobnosti
- srovnávací studium jednotlivých teorií osobností

Psychologie osobnosti se v širokém smyslu zabývá duševním životem člověka, jeho procesy a stavy, vlastnostmi a jejich systémy.

Individualita člověka je výraznou charakteristikou člověka: každá osoba se liší v tisících detailech od hypotetického průměrného člověka.

Allport/1955/: všechna zvířata na světě se od sebe po psychické stránce liší méně, než jeden člověk od druhého.

Psychologie osobnosti však zkoumá i obecné: jsou hledány principy, vysvětlující soubory rozdílů mezi osobami. Osobnost je universálním jevem, ale setkáváme se s ní pouze v individuálních formách. Osobnost lze studovat pouze v individuálních projevech, ale nelze studovat jednotlivé dimenze osobnosti bez ohledu na zařazenost v celku (na určité osobnosti). Projevy každé individuální osobnosti podléhají zákonitostem.

2/

Každý člověk je v některých ohledech:

- jako všichni lidé (*universální normy*)

- jako někteří lidé (*skupinové normy*)
- jako žádní lidé (*individuální idiosynkratické normy*)

Pojem osobnost:

Latinské slovo *persona* znamená maska, kterou si herci nasazovali při představeních v řeckém a římském dramatu. Maska vyjadřuje podstatu (figury v dramatu) ale může jí i zahalovat.

Příbuzné pojmy:

Lidská jednotka - označuje každý konkrétní exemplář žijícího člověka organismus - integrované biologické a fyziologické činnosti, včetně anatomické struktury, která je v jejich základě.

Individuum - (individuus-nedělitelný)- živoucí na rozdíl od neživoucího, je nedělitelný. **Individualita** je neopakovatelností, je souborem víceméně trvalých vlastností či mezi-osobních odlišností, které tvoří konkrétní jednotu, totožnou se sebou a rozdílnou od druhých.

Osoba - konkrétní lidská jednotka, psychofyzický celek, který je nositelem osobnosti. Psychické vlastnosti každé jednotlivé osoby nabývají určité individuální podoby, integrované struktury.

Charakter - užívá se jako synonyma pro osobnost. Ve starších pracích se charakter chápe jako způsob, jímž jedinec vstupuje do vztahu k okolnímu světu (typické pro francouzskou a německou psychologii). V užším smyslu jako morální pojem je jako nevědecký vypouštěn z americké psychologie osobnosti. *Charakter* = substruktura osobnosti.

Zkoumání metodou idiografickou a nomotetickou.

Idiografická (idios - vlastní) - jedinec je tak neopakovatelný, že nelze rozdíly mezi lidmi vyjádřit obecnými zákony, ale pouze jedinečnými.

Nomotetická (nomos - zákon) - vystižení osobnosti z hlediska obecných, obecně platných zákonů, společných všem lidem. Nomotetické zákony umožňují zobecnit data, získané idiograficky. V různých teoriích osobnosti se setkáváme s různým důrazem na ten či onen přístup ke studiu osobnosti /viz dále/

3/

Definice osobnosti dosud se nepodařilo vytvořit všeobecně uznávanou definici.

Některé příklady:

Guilford (1959) osobnost individua je jeho jedinečným souborem vlastností/ vlastnost: každý rozlišitelný, relativně trvalý způsob, jímž se individuum liší od druhých/.

Tardy (1964) osobnost je individuální jednota člověka. Je to jednota jeho duševních vlastností a dějů, založena na jednotě těla a utvářená a projevující se v jeho společenských vztazích.

Eysenck: osobnost je víceméně stabilní a trvalá organizace charakteru, temperamentu, intelektu a fyziky osoby, determinující její jedinečné přizpůsobení k jejímu okolí.

Allport (1937) osobnost je dynamická organizace těch psychofyzických systémů v individuu, které určují její charakteristické chování a myšlení.

Nuttin (1965) osobnost je vědecká konstrukce, vytvořená v psychologii, aby se vyjádřil způsob bytí a fungování toho psychofyzického organismu, který se nazývá lidskou osobou.

Determinanty osobnosti

Osobnost nemůže být izolována, je zasazena do prostředí; osobnost je determinována jak **biologickými** podklady v organismu, tak **sociálním** prostředím, kulturou a učením.

Biologické hledisko: závislost osobnosti na biologických činitelích.

Duševno může existovat jen v závislosti na tělesných pochodech. **Osobnost** však nemůže existovat pouze na biologických činitelích - pouze na počátku života. Biologické faktory mají vzhledem k osobnosti limitující význam: jednotlivý biologický činitel nemůže vysvětlit komplikovaný psychický soubor. Biologické struktury vymezují, jsou zděděny, ale osobnostní rysy ne. Lidská osobnost nemůže být vyložena na bázi některé organické podmínky, ať už je to nervový systém, endokrinní nebo fyziologické potřeby.

DĚDIČNOST A OSOBNOST

Dědičnost a prostředí jsou vzájemně spjaty - jsou to aspekty lidského růstu a vývoje. V současnosti se tento dřívější dualismus již neobjevuje. Předpokládá se, že dědičnost dává potenciály pro růst - předpokládá se, že je více vrozeno učení a myšlení (inteligence z 80% dědičná), motivace, děláni automatických odpovědí. Za zděděné se považují i konstituční tendence: psychické, konstituce, temperament, motorika a způsob růstu.

Působnost dědičnosti a prostředí lze na hotovém osobnostním rysu jen těžko zjistit.

4/

Základními procesy, jimiž probíhá utváření osobnosti a její vývoj, jsou **zrání** a **učení**.

Zrání: zákonitá posloupnost evolučních (vývojových) a involučních (zánikových) změn ve stavbě a funkci organismu. Tato posloupnost má povahu pevného "programu", ale u každého jedince rozdílná.

Hlavní úlohu má v utváření osobnosti z hlediska zrání dozrávání nervové soustavy a soustavy hormonální. Přesto, že zrání je vedeno vlastním genetickým programem, existují kritická období - *imprinting* (vlčí děti, utiskované, informace zvenčí).

Učení: se projevuje přetrvávající změnou v duševní činnosti jedince, navozenou psychologickým účinkem zkušenosti. Základní mechanismy:

zpevnování, nápodoba, vhléd. *Na rozdíl od zrání jsou výsledky a účinky učení v nějaké míře zvrátne vyhasínáním ustavených spojů a přetvořením jejich vzorců. Podmínkou pro účinné učení je odpovídající stupeň zralosti a výkonnosti nervové soustavy.* Učení, utvářející osobnost, bývá v některých případech výsledkem činnosti ryze individuální, (např. chorobný strach jako důsledek prožití katastrofy), v převážné míře se však jedná o učení sociální.

Základním faktem lidské existence je člověk s lidmi, člověk je **sociální bytostí**. Osobnost je determinována vnějšími podmínkami, očekáváními ostatních, jak bude individuum jednat, ale jedinec má možnost rezistence vůči tomuto očekávání. Osobnost je tedy výsledkem sociální interakce, především v sociální skupině. Od narození jsme členy sociálních skupin. Skupina dává člověku možnost pocitu příslušnosti, jistoty a zakořeněnosti, umožňuje mu růst, ale zároveň na něj působí tlakem svých norem, tlakem ke konformitě.

Normy jsou zprvu externí: dítě přichází do styku s normami jako stimuly, postupně je interiorizuje a ty v něm vytvářejí podstatu, postoje. Se sociální rolí je spojen **sociální status** - pozice, kterou zaujímá jedinec v systému rolí. Role pak svému nositeli něco nabízí (dítě může zlobit, dospělý musí mít vlastní názor), ale zároveň také něco určuje, nařizuje - systémem norem.

Role jsou práva povinnosti určité sociální pozice, jsou vzájemně spojeny a dávají návody, jak se má jedinec chovat ve standardních situacích. Lidé, kteří se dostali na určitou pozici, mají tendenci počínat si jako jiní lidé v této pozici. Záleží však na tom, zda jde o vnější hraní role bez zásahu do osobnostní struktury jejího nositele, nebo zda dojde i ke strukturálním změnám v osobnosti.

5/

KULTURA A OSOBNOST

Linton (1945) **Kultura** je konfigurace naučeného chování a výsledků chování, jehož části jsou sdíleny a předávány členy určité sociální skupiny.

Kultura je dynamickým procesem, projevuje se jako institucionalizovaný způsob života.

Kulturní model má objektivní existenci a ačkoliv se mění, je do jistého stupně stabilní. Kulturní modely se přenášejí z generace na generaci fyzicky i psychicky.

Materiální kultura - stavby, stroje, umělec.díla, technologické postupy.

Nemateriální kultura - jazyk, ideje, ideologie, cíle.

Kultura působí tak, že typy sociálních institucí, jako je rodina, škola, církev atp. vytvářejí ideologii, definice rolí a socializační procedury, a to vede individuum k ideám, rolím, hodnotám, motivaci.

Modální osobnost (základní, případně etnická) - je taková konfigurace osobnosti, kterou sdílí většina členů určité sociální skupiny jako souhrn společné zkušenosti, zejména v raných údobích života. Časné zkušenosti dětí

dané skupiny jsou obdobné - takže v dané kultuře se produkují podobné osobnosti nebo osobnosti s podobnými rysy. Mohl by se tak projevit nejen národní charakter, ale i vliv sociálních tříd a jiných sociálních struktur.

Přechod z jedné kultury do druhé - emigrace, vícejazyčné manželství, rozpad sociálních struktur (např. revoluce) může mít a mívá na jedince mnohdy velmi zásadní význam.

STRUTURA OSOBNOSTI

V běžném životě se snažíme charakterizovat lidi podle jejich **chování** a **vlastností**. Předpokládáme, že chování se objektivně projeví, dále předpokládáme, že tyto vlastnosti jsou víceméně trvalé a nejsou závislé na situaci, do které se jedinec dostane.

Při srovnávání lidí určujeme **vlastnost** jako každý rozlišitelný a relativně stálý rys individua. Místo termínu **vlastnost** bývá někdy užíván termín **rys**.

Několik pojetí vlastností:

- vlastnost jako stálý způsob chování
- vlastnost jako generalizovaná reakce (behavioristé) - generalizace - záleží, zda okolí jedinci jeho reakci na podnět potvrdí - reakce na specifickou situaci se pak generalizuje na podobné a pak na méně podobné situace.
- vlastnost jako konzistentní aspekt osobnosti - z chování lze usuzovat na vlastnosti.

6/

Trvalost vlastností je třeba chápat **relativně**. Předpokládá se, že stabilita vlastností závisí na:

- spojení vlastností s organickým podkladem (dědičné vybavení)
- na uložení vlastností směrem k já a k ostatním vlastnostem
- na jejich závislosti na sociální situaci
- na míře jejich obecnosti

Vlastnosti trvaleji spojené s organickým podkladem, centrálněji uložené (významnější pro osobnost), méně závislé na sociálních vlivech a obecnější jsou také trvalejší.

Obecné vlastnosti existují u každého člověka, kromě toho má řadu oblastí diferenčních a nejvíce specifických. Kriteřiem toho, zda osoba má určitou vlastnost je

- *frekvence*, s níž se určité chování (o vlastnosti vypovídající) objevuje a
- *intenzita*, s jakou se objevuje

Obecné vlastnosti jsou takové, které jsou společné lidem v určité kultuře. Jsou to takové aspekty osobnosti, vzhledem k nimž může být úspěšně srovnávána většina lidí v dané kultuře (viz. modální osobnost).

Vzájemný vztah vlastností

Každá z vlastností je zakořeněna v psychické struktuře individua a tvoří určité substrukтуры. Čím více je osobnost vyzrálejší, tím konzistentnější je systém vlastností.

Někdy se rozlišují **primární** a **subsidiární** vlastnosti:

primární - představují dispozice individua, které jimi můžeme popsat
subsidiární - nemají takový zásadní vliv ve struktuře osobnosti. Osobnost je celkem, skládajícím se ze struktur, které se projevují především vnitřní spjitostí chování - od osob předpokládáme určitou stálost v jednání, což se jeví jako vazba prožívání-chování.

DISPOZICE A SCHOPNOSTI

Dispozice - generalizované determinované tendence, které jsou jedinečné. Jsou vzájemně závislé - jednání osoby je podloženo řadou dispozic.

- jsou **konzistentní** - osoba zůstává v určitých situacích sama sebou

- jsou **genotypické** (fenotyp už není projevem pravé dispozice)

Vrozené dispozice existují, ale k jejich projevu je třeba okolí. Schopnost: možnost učit se snadno a dosáhnout určité úrovně vědomostí a dovedností v určité specifické oblasti.

7/

Schopnosti se blíží svým rozložením normální křivce, většina lidí patří k obecnému typu s největším nakupením kolem *průměru*. U každého jedince je vysoká variabilita schopností, ale **není prokázáno, že vysoká schopnost v jedné oblasti je nutně kompenzována nižšími schopnostmi v oblastech jiných**.

U každého člověka je možno hovořit o obecné úrovni všech jeho schopností. Studium schopností, především speciálních, se psychologie zabývá detailně již řadu let. Byla vypracována řada testů, které měří úroveň schopností ve speciálních oblastech.

Intelligence: viz přednáška Por.(4),viz (7a) a dále

Typy a typologie: viz přednáška (5)

TEMPERAMENT: (6)

---

temperamentum: správný poměr smíchaných věcí - 4 šťávy v těle dle helénské medicíny - viz Hippokrates.

Temperament je obecná dispozice duševní dynamiky, především citové nebo vůbec dispozice citové. Dynamika se však dotýká nejen citů, ale také činností. Temperament je **silně ovlivněn dědičností, ale není zcela nezměnitelný**. Předmětem temperamentu není vlastně dynamika psychických procesů jako takových, ale dynamika, tonus a chování člověka, projevuje se v rázu aktivity,

práceschopnosti, komunikativnosti, sociálního kontaktu, pohyblivosti a přizpůsobování.

Obecně se uznává, že vlastnosti temperamentu jsou závislé na fyziologickém podkladu.

Dimenze temperamentu:

4 základní aspekty temperamentu (Remplein)

- ♦ **nálady** jako barvy osobního prožívání - jsou delší dobu prožívané, citové stavy, které po dobu svého trvání tvoří pozadí celkového psychického života a tak určují jeho zabarvení.

Hlavní formy: **radostná a neradostná nálada**

Radostná: podkladem je

A) optimistická radost ze života – činorodost, spokojenost a otevřenost

B) veselost (vzrušivost, povrchnost)

Neradostná: - těžkomyslnost (pasivita, nerozhodnost, uzavřenost, pesimismus)

A) podrážděnost, nervozita, neklid, závislost, nespokojenost,

B) cynismus, resonérství

- ♦ **formální vlastnosti osobního prožívání** - velká a malá vzrušivost
- ♦ **síla, hloubka, trvání a průběh prožívání** - síla je dána živostí citů (impulsivností, barevností, malou ovladatelností)

pokračování po (7f)

7a/

OSOBNOST A VÝKONNOSTNÍ STRÁNKA - POZNÁNÍ (4)

Lidé se mezi sebou liší nejen obsahem zobrazení nějaké části skutečnosti, ale i **úrovní úspěšnosti**, na níž zvládnou určité nároky (jak přesně dokážou úkol zvládnout, jak rychle a v jaké míře a jaký nejvyšší výkon dokáží podat).

Nejvyšší dosažená úroveň výkonu závisí na **vnějších** podmínkách:

- na povaze úlohy samé
- na okolnostech řešení

dále pak na **vnitřních** podmínkách

- na celkovém duševním stavu (např. na stupni bdělosti, únavy apod.)
- na přítomné motivaci k podání nejlepšího výkonu
- na výkonnosti poznávacích funkcí, které úloha vyžaduje

Opakovaným sledováním výkonů v různých oblastech se zjistilo, že úroveň výkonů jedince je poměrně velmi stálá v čase - tyto schopnosti nazýváme schopnostmi duševními v širším slova smyslu.

Schopnosti (osobní strop výkonnosti jedince)

- 1) právě dosažitelná úroveň výkonu - tj. co jedinec v současnosti již dokáže (ability)
- 2) úroveň výkonu, kterého jedinec může dosáhnout, pokud má příznivé podmínky pro učení v tomto směru (aptitude)

V prvním případě hovoříme o dovednostech (výkon spjatý s určitou činností). V druhém případě o schopnostech v užším slova smyslu - jejich rozvoj je dán rozvojem úrovní dovedností.

Spojitost mezi schopnostmi a dovednostmi: jedna schopnost se uplatňuje v řadě dovedností, v jedné dovednosti se uplatňuje více schopností.

Struktura schopností osobnosti v oblasti psychických funkcí bývá obvykle označována pojmy: rozumové schopnosti, intelekt či inteligence.

INTELLIGENCE

Výraz inteligence je Ciceronovým překladem Platonova a Aristotelova pojmu - rozumové poznání jako samostatná a řídicí složka duše.

Již z doby starověku je doložen předpoklad jakéhosi společného činitele v různých poznávacích výkonech.

Rozumové výkony obvykle vykazují mezi sebou kladné korelace různých druhů činnosti. Mají tedy něco společného.

7b/

Angličan Spearman (1927) navrhl pojem obecné rozumové schopnosti - tzv. **G faktor** (general - obecný), na kterém závisí každá úroveň duševního výkonu. Zbývající rozdíly v možnostech výkonu jsou dány různým uplatněním tzv. **S faktorů** (speciál) - v nichž může jedinec v různých situacích reagovat různě kvalitně.

Spearman označil **G faktor** za obecnou mentální energii, **S faktor** pak za možnost uplatnění G faktoru ve speciálních dovednostech.

Pojem inteligence je různě používán a definován:

- považuje se za obecnou rozumovou schopnost
- jindy za schopnost učit se a zacházet se složitým a abstraktním materiálem

Inteligence je silně ovlivněná dědičností - obvykle se udává poměrem

80 : 20 ve prospěch dědičnosti

P. B. Cattell: zavedl pojmy **fluidní** a **krystalická inteligence**

Fluidní : uplatňuje se v úlohách, vyžadující adaptace na nové situace, je víc dědičná a převažuje až do dospělosti, pak klesá.

Krystalická : se uplatňuje více v úlohách, které jsou kognitivní, kdy se vytvořily - krystalizovaly v návyky, jako výsledky učení - tato inteligence závisí více na vnějších faktorech, uplatňuje se v dospělosti a klesá jen velmi pomalu.

Struktura intelektu se mění s věkem a proto se také mění kritéria inteligence:

-kojenci a batolata - důležitým kritériem je úroveň psychomotoriky, později úroveň řeči

-schopnost abstrakce a operovat se symboly (operace v představě) se objevuje až kolem 12 až 13 roku - **formálně logická inteligence**.

Teoreticky se vývoj inteligence zastavuje cca 20 -22 letech, intelekt narůstá ještě cca do 30 let, ale mezi 20 - 30 lety pouze o 2 %.

Úbytek intelektu se předpokládá zhruba po 50. roce věku - tento pokles není strmý, závisí na minulé zkušenosti, využívání rozumových dovedností, celkovém stylů života a práce.

U intelektu platí totéž, co u ostatních schopností - jistý dědičný základ je třeba optimálně rozvíjet (a naopak).

Inteligence a pohlaví: předpokládá se, že neexistují rozdíly v obecných schopnostech, ve speciálních ano.

7c/

- **Chlapci** : větší variabilita v distribuci inteligence - více procent v extrémech - lepší jsou v myšlení, matematickém myšlení a abstrakci, lepší prostorová percepce a představivost - silnější motivace k výkonu, obzvláště v pubertě
- **Dívky** : lepší paměť, verbální vyjadřování, manuální obratnost, numerické počítání, rychlost percepce

Okolnosti působící na mentální výkonnost:

- **kladně:** dobrý zdravotní stav, výživa, organizace života i učení v souladu s požadavky mentální hygieny, dobré klima jistoty a možnosti seberealizace
- **záporně:** sensorické poruchy (především zrak, sluch) deprivace, hospitalismus, těžká traumata

Významně působí především emociální klima kolem jedince, pocity jistoty, absence a úzkosti.

Měření inteligence:

Jsou vytvářeny standardní zkoušky, které mají objektivní povahu, umožňují odstupňovat zjištěnou úroveň v činnosti.

Normy: měrná stupnice je založena na statistických vlastnostech, rozložení výsledků v daném výkonů v populaci osob: její střed je dán populačním průměrem, velikost měrné jednotky je odvozena ze směrodatné odchylky = míra rozptylu od průměru.

Podaný výkon testu lze vyjádřit tzv. mentálním věkem (jak se liší výkon jedince od průměru celé populace) a ten se pak porovnává s věkem chronickým.

$$IQ = \frac{MV}{ChV} \times 100\%$$

Distribuce IQ v populaci odpovídá Gaussově křivce

- mentální defekt - 3 % populace (IQ pod 70 bodů)
  - mentální subnorma - 6 % populace (IQ 70 - 80 bodů)
  - **podprůměr - 15% populace (IQ 80 - 90 bodů -oblast školních dětí)**
  - **průměr - 46% populace (IQ 90 - 109 bodů)**
  - **vysoký průměr - 18% populace (IQ 110 - 119 bodů)**
  - vynikající inteligence - 10% populace (IQ 120 - 139 bodů)
  - mimořádná inteligence (genialita) - 2% populace (IQ 140 bodů a výše)
- 79 % celé populace se tedy pohybuje kolem průměru.**

7d/

Některé názory na strukturu inteligence:**Thurstone: 7 faktorů (prvotních schopností)**

1. **Slovní porozumění:** schopnost chápat význam slov
2. **Slovní plynulost :** schopnost rychle nalézat vhodná slova
3. **Zacházení s čísly:** schopnost provádět jednoduché početní úkony
4. **Prostorová představivost:** schopnost rozpoznávat prostorové útvary a v duchu s nimi zacházet
5. **Paměť:** schopnost uchovat a vybavovat předešlé (především slovní)
6. **Pohotovost vnímání:** schopnost rychle postřehnout podrobnosti vnímaných předmětů (především zrakem)
7. **Usuzování:** schopnost nacházet pravidla při řešení složitých úloh (problémů).

E.L.Thorndike: Inteligence má 3 podoby:

1. **abstraktní** - projevující se v dovednosti využívat pojmů, verbálních a jiných symbolických prostředků
2. **konkrétní** - /praktická/: projevující se dovednosti zacházet s konkrétními předměty/vynálezci,zlepšovatelé/
3. **sociální** - schopnost empatie, projevující se v dovednosti zacházet a vycházet s lidmi, řídit je.

Eyseneck: tři kvalitativně nezávislé složky inteligence

1. **rychlost** : doba potřebná k řešení zadané úlohy
2. **vytrvalost**: doba po kterou jedinec vytrvá u zadaného úkolu (nebo se ho vzdá)
3. **kontrola chyb**: zda chyba je rozpoznána, ověřena správnost řešení.

Inteligenci a schopnost učit se nelze ztotožňovat - mentální předpoklady jsou pouze jedněmi z mnoha.

Schopnost učit se obsahuje:

- dovednost využít dříve získaných informací a zařadit nové informace do dřívějších struktur
- vnímavost k poskytované pomoci
- schopnost poučit se z chyby

Nedostatek: můžeme si ověřit výsledky učení, hůře diagnostikujeme průběh !!! - což je stejně důležité jako výsledek.

7e/

TYPY A TYPOLOGIE (5)

- a) vlastnosti **obecné** - společné všem lidem
- b) vlastnosti **individuální** - vlastnosti pouze jedince
- c) vlastnosti **diferenční** - typové - společné určité skupině

typ: jestliže příslušná vlastnost vystupuje z celku osobnosti tak zřetelně, že určuje celý psychický obraz jedince.

typ: není totéž co skupina lidí, kteří jsou si podobní, ale jen myšlenkovým reprezentantem podobných lidí, kteří se vyznačují převahou určité vlastnosti nebo určitých vlastností.

Typ má jádro, ale nemá pevné hranice, tím se liší od pojmu **logica třída**

třída se dá přesně definovat a její členové musí všichni mít tyto znaky (jinak člen členem není). Typické znaky mohou a nemusí mít všichni příslušníci určité třídy:

Typy vznikající z rozporu - pojetí člověka jako individuality potřeba organizovat naše vědomosti o jedinci do relativně stabilních kategorií.

Typy nemohou být čisté - nejsou od sebe jasně ohraničené, jde pouze o vystižení trendů, které dominují v jedněch osobnostech a jsou podobné převládajícím trendům v osobnostech jiných.

Všechny typologie vycházejí z předpokladu, že psychické fungování je ovlivněno tou či onou vlastností nebo jejich komplexem.

Základní typologie:

Galeos - Hippokrates: sangvin, chole, melanchole, flegma (starověk)

Pavlov: vlastnosti Č - síla, pohyblivost, vyrovnanost vzruchu a útlumu

Kretschmer: vztah mezi stavbou těla a temperamentem - konstituční psychologie (str. 83) cyklotin, schizotin, astenik, pyknik, atletik (úvod do studia)

Freud: psychoanalytické pojetí libidinálních oblastí (etapy: orální, anální, falické období libida osobnosti), **typy:** podle toho, kdy se některé období fixuje:

- **orální:** závislost na rodičích či na jiných dospělých, krajní stupeň, optimismus, obdiv nebo závist, infantilita a nezralost, pesimismus a hořkost
- **anální:** obsese po pořádku, paličatost a lakota, odpor a hněv
- **falické:** sebe-zaměřenost, exhibicionismus, narcismus a náladovost

C.G.Jung: základy modality lidské psychiky - **emoce a myšlení**

- typ: emoční a racionální
- extrovert - introvert

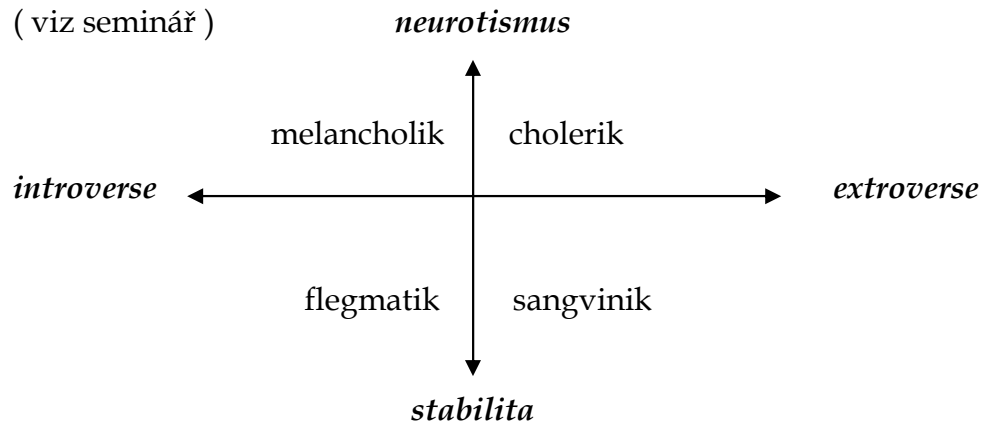
Základní tendencí člověka je tendence k rovnováze - pak extrovert podvědomě tíhne k introverzi a naopak.

7f/

Z Junga a Pavlova vyšel Eyseneck: 2 bipolární dimenze:

- extroverse - introverse
- stabilita - neurotismus

(viz seminář)

8/

1. Slabost: disciplinovaností nebo střízlivostí a lhostejností.
2. Hloubka: vroucnost, citlivost nebo zranitelnost.
3. Trvalost: věrnost, spolehlivost, konzervativizmus, rigidita.
4. Osobní tempo: rychlost, pomalost (6)

Temperamentní osobnost : stabilní, středně až povznesené nálady, silného, hlubokého vytrvalého a rovnoměrného prožívání, rychlých, silných a trvalých reakcí a přirozených pohybů.

Netemperamentní osobnost: labilní, stísněná, slabého, plochého, měnlivého a nerovnoměrného prožívání, pomalých, slabých a krátkých reakcí, nepřirozených pohybů.

JÁ A OSOBNOST (7)

O zavedení či vynětí termínu **já** z psychologie se názory značně liší:

Allport/ - chápe "já" jako něco, čeho jsme si bezprostředně vědomi, privátní oblast našeho života, důležitou bázi vědomí naší osobnosti. Já je jediným kritériem naší existence a identity, protože všechny procesy jsou relevantní (vztahují se k "já") od 2,5 roku.

Každý jedinec má tisíce sebe-receptí - jejich organizace se nazývá percipované "já". Já je jedinečnou organizací způsobů, jak se individuum na sebe dívá, prakticky však bereme v úvahu pouze ty pohledy, které jsou pro nás životně důležité. (jméno, identita ...)

V pojmu **já** je nutně obsažena interakce s druhými, není vrozeno, je získáno v asociaci s druhými - naše sebe-postoje jsou produkovány postoji ostatních k nám. Hovoříme někdy o **fyzickém já** (je dáno) a **sociálním já** (je získáno ve styku s druhými).

Jedním ze základních problémů je **vztah já a těla**. Fyzické individuální já lze chápat jako materiální část já, je jak objektem pro percepci, tak i nástrojem percepce (smysly, jejich fyziologický základ).

Aspekty já - já je:

- a) **proces** - jako něco, co prožíváme - já znám, já myslím, já chci
- b) **objekt** - já se pozoruji

Sebeobraz jedince: ztělesňuje to, jak se člověk vidí, jaký má o sobě ideál a jak se vyhodnocuje. Sebeobraz pak vzniká jako spojení sebe-pohledu druhých na nás. Sebe-obraz zahrnuje základní vnímání člověka jako fyzického zjevu, ale především jako psychického, tedy jedince s určitými vlastnostmi osobnosti. **Reálné já:** jak mě vidí druzí. Sebeobrazu se dítě učí pod vlivem interakcí s okolím, jako člen sociální skupiny (rodiny, školy, instituce).

9/

Rogers (1978) : model theory a mirror theory:

- **model theory** : dítě v sobě vyvíjí citlivost k sebeúctě prostřednictvím imitace modelu
- **mirror theory:** sebekoncept je výsledkem vnímaných hodnocení významnými druhými v okolí dítěte

Individuum se nejen vnímá, ale vytváří si i obrazy o tom, jaké by mělo být. **Sebeideál** obsahuje aspirace, vzniklé často pod vlivem modelů.

Ideální já je málokdy výrazně odobné obrazu, který nám o já sdělují druzí. Tato **neshoda mezi ideálním já a sebeobrazem**, vzniklým na základě informace významných druhých se považuje za obecný motivační agens (chci

být lepší), ale může též přinášet řadu obtíží - nerealistické **sebeidealizování**, stejně nerealistické **negativní sebe-vidění** (jsem nejhorší).

Sebevyhodnocování: dítě se prostřednictvím odměn a trestů učí hodnotám, může si tedy samo vyhodnocovat své chování i tehdy, když nejsou rodiče přítomni (anticipace odměny a trestu může působit stejně motivačně, jako jejich existence, jako následek skutečného chování - to neudělám, za to bych dostal, to udělám, za to budu odměněn - nutná stabilita rodičovské reakce).

Vyhodnocování sebe závisí na srovnání vnímaného a ideálního (okolím očekávaného) já. Sem se vztahují termíny **sebeúcta, sebecena**.

Sebeúcta nás zavazuje k určitému jednání, které je v souhlasu s naším hodnotovým systémem (tak hluboko neklesnu, nelze !), je závislá na našem sebeobrazu a má silný emoční náboj.

Sebeúcta je i ukazatelem hierarchie hodnot člověka ukazuje se, že vyšší úroveň sebeúcty koreluje kladně se sebejistotou. Lidé, kteří se cítí nejistí, mají tendenci nížko se vyhodnocovat.

Výzkumy: - lidé ve vyšší sociální roli (vyšší status) mají tendenci mít k sobě pozitivnější emoční postoj a ten také předpokládají od svého okolí (a podřízených - mají mě určitě všichni moc rádi).

Nepodařilo se prokázat, že muži mají obecně tendenci se výše sebehodnotit, než ženy.

Sebeobraz a okolí: volíme si z okolí ty jedince, kteří podporují více náš sebeobraz - jedinec vidí své přátele jako sobě podobné (tedy vynikající), protože mu lépe rozumějí.

Značný vliv na sebe-pojetí má úspěch a neúspěch. Pokud máme úspěch, povzbuzuje to sebe-pohled na všechny naše schopnosti, pokud máme neúspěch, např. v jedné věci, snižuje to náš sebe pohled na veškeré další naše schopnosti.

10/

Ericksonovo pojetí vývojových stadií:

- já ve věku: **batolecím** -jsem to, co mohu svobodně dělat
- já ve věku **předškolním** - jsem to, co učiním
- já ve věku **školním** - jsem to, co dovedu (viz kauzální atribuce)
- já ve věku **dospívání** - jsem to čemu věřím
- já ve věku **mladé dospělosti** - jsem to, co miluji
- já ve věku **středním věku** - jsem to, co poskytuji
- já ve věku **zralosti** - jsem to, co po mě zůstane

Sebe-pojetí je třeba vytvářet tak, aby člověka zhodnocovalo. V určitých situacích se však může pojetí stát sebe-znehodnocením, rozvíjí se sebe-útlumová dispozice:

A) teorie atribucí

Kauzální atribuce vzniká jako následek hodnocení výkonů jedince významnými druhými - pokud se tato hodnocení opakují, v jedinci vzniká kauzalita: příčinou druhu hodnocení druhými není jejich pohled, ale mé chování a schopnosti - pak se stane, že jedinec si tyto, okolím vyslovené schopnosti, respektive neschopnosti naučí spojovat se svou osobou jako něco, co ho skutečně a podstatně charakterizuje.

Atribuce se mění v autoatribuci. (pozitivní či negativní) je-li žákovi zdůrazňováno, že je v něčem nebo ve všem neschopný, zprvu to přijímá jako hodnocení výkonu, posléze se za neschopného začne skutečně považovat, vnímá se tak, dle toho mu klesá aspirace a ničí se sebe-obraz. Dítě se pak vidí jako nekompetentní v dané činnosti (nikdy jsem nebyl dobrý v matematice, nebudu ani teď, nemám na to).

Pygmalion a Golem efekt - Rosenthal.

B) teorie balance (Heider 1958):

Člověk touží po dobře struktúře, tenduje ke konzistenci postojů a chování, chce být vybalancován. Navozené mínění o sobě a s ním spojený postoj k vlastní osobě pak přináší pohled na vlastní možnosti a schopnosti (jsem neschopen, horší než souseď), v úkolové situaci snáze selže, než jedinec s lepším sebe-viděním.

Dobře hodnocený žák má dobrou autoatribuci, která vytváří dobrou vnitřní bilanci, bude si více troufat na úkoly, bude spíše očekávat úspěch. A naopak.

C/ teorie sebe-potvrzující předpovědi:

Jedinec obvykle vstupuje do nové situace s určitým očekáváním s hypotézou o výsledku, o úspěchu či neúspěchu, kterého dosáhne.

Člověk počítající s neúspěchy pak častěji selže.

11/

Žák počítá s tím, že učitel bude nespravedlivý (že si zasedl), často jedná tak, že učitele skutečně svou podezíravostí a neztažeností pohněvá - tím si ale potvrdí, že měl pravdu, když počítal s nespravedlností.

Pro výkon žáka ve třídě má podstatně vyšší vliv srovnávání výkonu svého s výkonem ostatních žáků, než s vlastním výkonem předchozím!!! Obecně třída chápána jako sociální skupina - jde o sociální skupinové jevy širšího dosahu.

MOTIVACE (8)

---

moveo - ere - hýbati, pohybovati se.

Motivace je označení všech podmínek, které determinují lidskou aktivitu. Je to proces vyvolávání a udržování aktivity a současně regulování způsobu aktivity.

Pojem motivace zahrnuje všechny pochody a stavy, které se označují jako potřeby, snažení, žádosti, tenze, cíle: zahrnuje všechny vědomé a nevědomé pochody, které mohou přispět k vysvětlení či pochopení chování.

Motiv : činitel, který vzbuzuje (energizuje) chování a zároveň je řídí. Je to každé specifické snažení vedoucí k určitému cíli bez ohledu na to, jak bylo vyvoláno.

Motivy: vrozené, získané, vědomé, nevědomé, spojující se vždy do širších komplexů a jejich působení na člověka je závislé na jeho osobnosti a situaci.

Různí lidé se v různých situacích chovají různě - všechny motivy je třeba chápat vzhledem k osobnosti, která je má.

Pro každou osobu je charakteristický určitý, relativně stálý soubor klíčových motivů a cílů, který nám umožňuje předvídat jejich chování a který je základem životního stylu.

Typické pro lidskou motivaci je tíhnutí k cílům, jichž si **můžeme** být vědomi. Cílem může být: objekt, zkušenost, aktivita, stav či situace. Cíle a prostředky jejich dosahování se liší podle struktury. Učíme se uspokojovat své motivy určitými specifickými způsoby, výběr cíle závisí na minulé zkušenosti. Ne všechny motivy jsou vědomé!

Individuum je :

- ❖ **reaktivní** - odpovídá na určité požadavky okolí
- ❖ **aktivní** - naše motivy vycházejí i zevnitř a snažíme se aktivně zvládnout okolí a co nejdříve rozvinout svou osobnost

Člověk má vždy určitou míru aktivity - aktivační kontinuum - smrt - život. Aktivita je inherentní znak každého organismu - člověk jedná aktivně i tehdy, když není deprimován.

12/

INSTINKTY:

Instinktivní chování je takové, v němž rozhodující úlohu hrají **vrozené struktury**. Jsou u jedinců téhož druhu stejné a stálé a skládají se z více či méně komplikovaných činností. Tyto činnosti jsou často postupně uspořádány, navazují na sebe ve stálém pořadí. Instinkty slouží cílům, **potřebným pro organismus**. Jde o vrozený biologický proces, impuls či puzení.

*Již v samotném pojmu **motiv** je obsažena jak motivace, tak učení.*

Aby měl člověk získaný motiv, musí se organismus naučit odpovídat a je-li tato odpověď vyvolána, chování organismu musí být motivačně povzbuzováno. Získané motivy = naučené odpovědi.

Lidé se učí nejrůznějším motivům - např. strach může být vrozenou reakcí na bolest, může být však naučen i na původně nebolestivé stimuly - a může být tedy i anticipován!!!

U člověka silně působí při učení motivům slovní instrukce (vydrž, musím...)

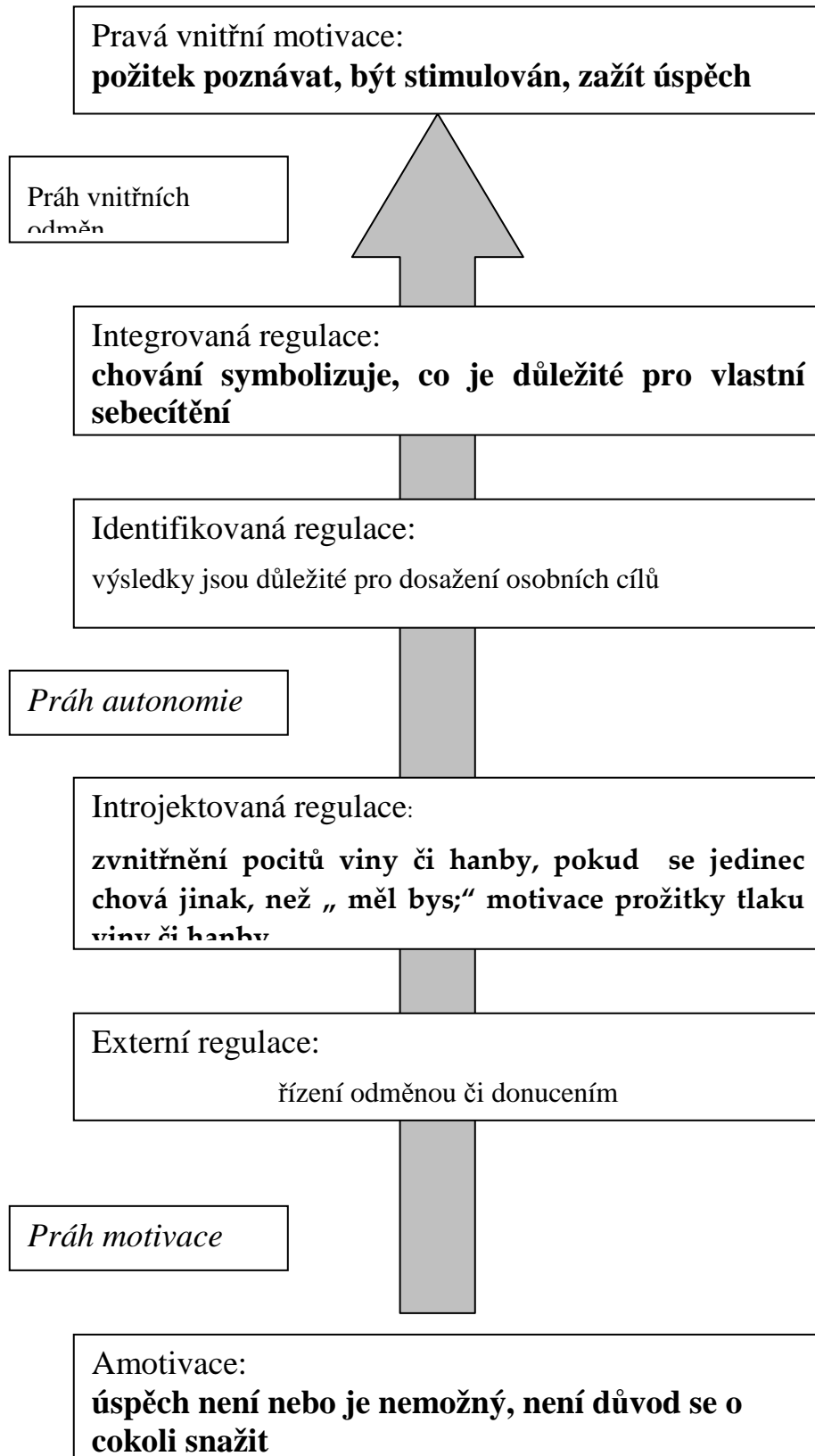
Emoce jako motivy:

Aktivační teorie považují za hlavní význam emocí mobilizovat energii organismu.

Většina teorii vidí afekt či emoci jako odpověď něčím zapříčiněnou - změnami ve fyziologii člověka, v poznání.

Obecně chápeme emoce jako **doprovodné jevy** aktivity člověka, která je motivována jinak. Emoce se však mohou stát motivy. Příjemnost či nepříjemnost a její očekávání mohou subjektivně prožívat jako motiv, ale ne vždy jsem jím veden. Ve většině lidského chování vystupuje do popředí cíl, jeho obsah a ne jeho citový doprovod.

Kategorie motivačního kontinua

Co charakterizuje čtyři typy vnější motivace je stupeň autonomie, která je inherentní regulací chování. Rozdíly v míře autonomie jsou velmi podstatné pro posouzení mladého jedince při vnímání sebe.

Tyto čtyři typy vnější motivace - externí regulace, jsou charakterizovány chováním, které je zvnějšku řízeno odměnou, trestem či donucením. I když toto chování je „motivováno“, není to důsledek sebedeterminace, ale tlaku okolí. V extrémním případě pak může toto zvnějšku přicházející donucování vést až ke vzdoru a zášti. To v případě mizivé či nulové autonomie.

Externí regulace a Introjektovaná regulace jsou antitezemi k sebedeterminované motivaci a jsou zcela závislé na druhých,

Identifikovaná regulace a integrovaná regulace jsou již typem autonomní regulace chování.

POTŘEBY

Potřeby vyjadřují požadavky člověka - kolik a čeho nezbytně potřebuje, aby mohl existovat. Většinou se předpokládá, že potřeba je *tenze* či *síla*, přičemž její zdroje se udávají různě.

Cílem působení potřeby je aktivace organismu, vedoucí k jejímu uspokojení. Potřeby mají **objektivně subjektivní** charakter

- **objektivním** základem je stav organismu a jeho závislost na vnějších podmínkách
- **subjektivní** je různá forma prožívání (mohu každý vnitřní stav prožívat různě)

Potřeba je předmětně zaměřena - vyžaduje ke svému uspokojení vnější podmínky.

Potřeba je motivačním dynamickým činitelem, živý organismus reaguje na podněty proto, že má určité potřeby.

13/

Potřeba spočívá v tom, že jedinec nemůže normálně fungovat bez určitých objektů a že musí udržovat vnitřní rovnováhu.

Potřeba má vlastnosti motivu, vyvolává silné napětí, je vždy předmětná - v tom, jak bude konkrétně zaměřena, hraje velkou roli učení (kultura).

Potřeby biologické či fyziologické

Cannon: homeostáza - fyzikální a chemická stabilita organismu. Organismus je otevřený biologický systém, který je v neustálém kontaktu s okolím. Homeostatické mechanismy - servosystémy, pomáhající udržet vnitřní prostředí. Vztah mezi fyziologickými a nefyziologickými potřebami uvádí Maslow.

Hierarchie potřeb podle A. Maslowa (1940)

Potřeby dělí na dvě skupiny:

I. potřeby nedostatkové - zajišťují biologické přežití a psychologickou rovnováhu

- 1) potřeby fyziologické: teplo, kyslík, voda, strava, - vše, co organismus nezbytně potřebuje k životu (potřeby přežití)
- 2) potřeby bezpečí: hledání jistoty, uhýbání neznámému
- 3) potřeby přináležení a lásky: patřit někam a někomu, milovat a být milován (být emočním objektem i subjektem)
- 4) potřeby úcty a sebeúcty: být druhými vážen, ceněn, ctěn, být sám sebou kladně hodnocen

- 5) potřeby sebe-uskutečnění: naplnit své možnosti růstu, stát se tím, čím se mohu stát

II. potřeby růstové: jejich uspokojování vede k dosažení a především k přesažení současného stavu člověka, k rozvoji nadosobních cílů.

- 6) potřeby poznávání a porozumění: získávat poznatky, obohacovat se (pracovat na sobě)
- 7) potřeby estetických prožitků: objevovat řád, symetrii, krásu

Základní pravidlo dle Maslowa: nelze dostatečně uspokojit potřeby vyšší, nejsou-li uspokojeny potřeby nižší.

Zralý jedinec: život je poslušností voleb. Člověk vždy volí pokrok ve směru růstu - pokud se cítí osobně svoboden. Pokud se cítí spoután strachem o dosažení jistoty (uspokojení pouze bazálních potřeb) ztrácí odvahu - jistota se nedostavuje a člověk ustrne (a nějakým mechanismem si omluví, že právě dosažená úroveň je nejlepší - pokud je co jíst a není válka).

Maslowova hierarchie potřeb

Potřeba estetického prožitku, harmonie

***POTŘEBY RŮSTOVÉ*   POTŘEBA POZNÁVÁNÍ A POROZUMĚNÍ**

POTŘEBA SEBEUSKUTEČNĚNÍ

POTŘEBA ÚCTY A SEBEÚCTY, UZNÁNÍ

POTŘEBA CITOVÉ PŘINÁLEŽITOSTI A LÁSKY

POTŘEBA JISTOTY A BEZPEČÍ

POTŘEBY

NEDOSTATKOVÉ POTŘEBY FYZIOLOGICKÉ

14/

KOGNITIVNÍ ORGANIZACE, CÍLE A VZTAHOVÉ RÁMCE

Odklon od názoru, že individuum je pouze reagující bytostí, v současné době se zdůrazňuje: aktivita, schopnost volit, jednat vědomě, zaměřovat na cíl a plánovat prostředky k dosažení cílů.

Zapojeny jsou proto poznávací procesy - u každého jedince se pod vlivem minulé zkušenosti vytváří jeho vlastní nazírání na svět, jeho vlastní percepce reality.

Každá percepce je psychickým dějem, závislým na individuu a jeho motivaci.
Experimenty : hladoví lidé vidí předkládané obrazy jídla větší, než najedení - chudé děti vidí mince větší, než bohaté.

Percepční obrana: vnímáme selektivně, naše "vidění" se brání vidět to, co je pro nás nepřijatelné (postoje - muž alkoholik).

Zaměřenost jako znak jednání: jeden z atributů lidského chování - přibližování nebo vzdalování cílové situace

Motivační působení cíle:

- ❖ symbolická přítomnost cíle (v představě) -vyvolává jednání, neodpovídající současné situaci (chci být bohatý - teď nejsem)
- ❖ tendence k jednání jsou blokovány současnou situací (chudobou)
- ❖ vznik pocit neklidu, napětí, nepříjemnosti (chudoba - zlé nemohu si nic dovolit)
- ❖ tento pocit neklidu může být odstraněn jen cestou k cíli (snažím se bohatnout)
- ❖ dosažení cíle - zde se uplatní to, co mi bylo na začátku blokováno - mohu si více dovolit

Pokud nejsou cíle skutečně spojeny s tendencí k jednání, zůstává vše v oblasti snění.

2. příklad: setkání s cizincem - moje vlastní chabá slovní zásoba - mohu -

- A) se zlepšit, víc mluvit a lépe
- B) se přesvědčit, že to jednou udělám

(ex.: 2 VB - zastaví cizinec hovořící několika jazyky)

15/

PROJEV OSOBNOSTI (JEJÍ POZNÁVÁNÍ A VYHODNOCOVÁNÍ) (9)

Expresivní chování

chování je :

- A) **adaptivní** - je účelové a specificky motivované, zaměřené k určitému cíli
- B) **expresivní** - specificky nemotivované, spontánní, často nekontrolovatelné, nezaměřené k cíli (je výrazem hlubší osobnostní struktury)

Každý lidský akt obsahuje obě složky.

Základní rys expresivního chování: subjekt nic nedosahuje, ale vyjadřuje psychické procesy a stavy osobnosti. Expresivní chování vyjadřuje osobnost, hovoříme o **výrazu**.

Darwinova teorie:

Všechny výrazy člověka byly v minulosti užitečnými výrazy a jejich existence vycházela z praxe (neuvědomělá gesta, grimasy a doprovodné jevy komunikace měly původně značný význam).

Mimika a pantomimika:

Jedná se o motorické výrazové jevy tváře a těla. Mohou vyjadřovat aktuální výraz, odpovídající:

- **přechodným** stavům - děs, radost
- **trvalým** rysům - temperamentní typy

Existuje zřejmě řada naučených výrazů tváře, které se objevují v přirozených emočních situacích (pláč a úsměv kojence). Tato schémata se po určitou dobu vyvíjejí, ale pokud nejsou dále integrovány do naučeného chování, ochabují.

Značné ovlivnění je kulturou - společenský kodex a předpisy.

Nejviditelnější část těla je tvář - oči, uši, nos, hlas, další složky, existuje řada stereotypů (úzké rty, masité, knírek, pleš).

Pantomimické projevy: chůze a držení těla, gesta. Experiment: z pohybů ruky lze vyčíst emoční stav jedince stejně jako z tváře.

Hlas ,řeč ,rukopis:

Z hlasu lze vyčíst mnoho emocí, ale jako u všech expresivních, projevů je třeba počítat i s kulturním vlivem konvencí.

Lidské osobnosti nelze porozumět mimo jazykovou strukturu.

Písmo: rukopis je rovněž produktem osobnosti - čím více je písmo mechanicky více zvládnuto, tím více je projevem individuality.

Řada teorii písma a jeho projevů. Eyseneck: korelace mezi osobností a specifickými znaky písma jsou malé, větší jsou s celkovým dojmem z psaného projevu.

16/

PERCEPCE DRUHÝCH OSOB (9)

Vnímání lidí podléhá těžce selektivitě jako vnímání objektů. Naše poznatky jsou organizovány a sjednocovány. Máme tendenci přizpůsobovat si informace o lidech tak, aby byly v souladu s našimi dřívějšími poznatky (tendence k bilanci). Poznávání druhých není závislé pouze na přímém smyslovém obraze, ale zahrnuje subjektivní úsudky.

Předpoklady vytvoření dobrého obrazu o druhých:

- interpersonální senzitivita
- minulá zkušenost ze styku s druhými
- inteligence
- dobrý obraz o sobě (lépe poznáváme druhé, známe-li sebe)
- sociální dovednosti, emoční stabilita
- schopnost podržet si odstup od pozorovaného
- schopnost vcítění - empatie

Záleží i na posuzovaném, do jaké míry nám dává šanci jej skutečně poznat. Kvalita úsudku o druhém závisí na:

- jaké množství informací si můžeme zajistit
- v jakém rozsahu přicházíme s druhým do styku
- do jaké míry je vypracován **vztah** mezi námi a posuzovanou osobou.

Právě hodnocení tohoto vztahu na percepci působí:

- obvykle si klademe otázku, co pro nás druhý může udělat,
- posuzujeme pouze ty vlastnosti osoby, které jsou pro nás důležité
- zaměřujeme se na to, co od osoby potřebujeme než na to, jaká je (konkurs - zaměstnavatel - versus psycholog)

V percepci druhých se projevuje celá naše osobnost a náš celkový stav.

Každý jedinec má určitou centrální vlastnost nebo rys, který zdůrazňuje při popisu druhých a hodnotí jej podle míry této vlastnosti (poctivost vždy a za všech podmínek).

Obvykle vybíráme tu vlastnost, kterou sami máme nebo bychom chtěli mít!

Chyby při posuzování druhých osob:

1. **halo efekt:** vycházíme ze sebe, obvykle více rozumíme lidem, kteří jsou nám podobní (špatná paměť, předsudky, stereotypy)
2. z pozorovaných **fragmentů** se snažíme vytvořit smysluplný celek - automaticky **dokreslujeme**, hodnotíme jeho motivaci svou (trend k dobrému)

Měřítkem druhých lidí jsme my sami !

Máme tendenci vidět lidi jako jednoduché, unifikované celky!

3. poznání je závislé na interpersonálních vztazích - jinak lidi posuzujeme před druhými, jinak o samotě

Úlohu hraje postavení, ve kterém jsme s posuzovanou osobou, dřívější vztahy, vzájemné sympatie, užitek, výhledy do budoucna.

17/

kulturní pozadí :

- členství ve skupině (auto a hetero-stereotypy)
- společenské předsudky.

Interpretace výrazu:

zdrojem našich informací o druhých jsou jejich prvky expresivního chování.

Teorie: úsudek podle analogie:

Obličej toho-kterého má tyto znaky a výrazy, analogicky těmto zjištěným znakům přiřazujeme odpovídající jeho povahové rysy.

Např. osoba A se chová k nám nepřátelsky - vyvozujeme z chování osoby A, osoba B používá stejné výrazy - bude tedy i ona k nám nepřátelská.

Úsudky podle analogie mají omezenou platnost - pouze při aktuálním dění, nemůžeme podle nich usuzovat objektivně na skutečné rysy osobnosti (vidíme akutně rozlíceného člověka - uvažujeme o tom, že takto reaguje na všechno a je tedy primárně agresivní).

Porozumění druhému napodobením:

Prožitky pozorované osoby se projeví v jeho výrazu - máme tendenci tyto výrazové pohyby napodobit a podle toho, co to v nás vyvolá, usuzujeme, že tyto prožitky jsme pozorovali i na druhém.

Vliv konvence a motivace:

Mnoho výrazů je na určité účelových a doprovázejí komunikaci - prodavač je přívětivý na všechny, protože je to součást jeho profese (u nás opačně, každý musí vidět, jak silně ho obtěžuje posloužit).

Homansovo pravidlo:

Čím blíže má pozorovatel k druhému člověku (čím více se mu cítí blíže), tím pozitivnější má něm úsudky:

Vidíme hádající se dvojici, kde žena dominuje - jako nezúčastnění můžeme tvrdit, že ona je primárně hádavá - manžel může vidět i řadu dobrých vlastností, které nevidíme (posuzování vlastních dětí a jejich chyb).

18/

Projev osobnosti v přítomnosti druhých

Změny projevů osobnosti v přítomnosti druhých mohou být více či méně vědomé (výraz nemusí být vždy expresí, ale komunikativním posláním - tvářím se, abys viděl jak).

2. význam slova persona - role, kterou si jedinec píše pro sebe, hraje ji vědomě, nebo by chtěl hrát.

Možnost předstírání, která se postupně personifikuje.

Někdy si přejeme, abychom byli vnímáni, jindy nikoli - předpoklad - otevřené oči - když nás někdo vidí, předpokládáme, že nás vnímá.

Jinak se chováme, jsme - li pozorováni, a naopak. Toto vědomí pozorování vede často k dezintegraci chování, nejistotě - závisí na statusu osoby, která nás vnímá.

Obecně: je-li individuum v přítomnosti druhých, snaží se získat informace, ujasnit si situaci, do které se dostalo.

Informace: přímé (percepce)

nepřímé (informace. z druhé ruky)

Jednáme s druhými lidmi na podkladě informací, které získáme.

Pozor - informace o nás získávají i druzí: přejeme si, aby obraz o nás byl co možná nejvíce pozitivní - kontrolujeme své exprese, snažíme se přinutit druhého, aby přijal naši definici situace.

Působí zde: záměrnost, nezáměrnost, konvence, stereotypy.

Obecně: každý se ve společnosti druhých snaží kontrolovat sám sebe (dojem, který udělá), a zároveň chce zjistit, zda jeho dojem o druhých je správný.

Každá osoba se snaží přesvědčit druhé, že je taková, jak vystupuje - možnost autoatribuce (vedoucí pracovníci se nemýlí).

Obecně: každý z nás kolísá mezi naprostou otevřeností a plným předstíráním.

Vypadnutí z role: snaha idealizovat představu o sobě pro druhé (knihy v knihovně, snobství všeho druhu)

Ne vždy se podaří přesvědčit okolí, že naše chování odpovídá našemu nitru - vypadnutí z role. (nestřežená exprese - změna slovníku)

19/

VÝVOJ OSOBNOSTI (10)

Socializace je proces, jímž se individuum stává členem nějaké skupiny. Socializace a vývoj osobnosti jsou dvě stránky téhož. Socializace zdůrazňuje pochody učení při přizpůsobování na sociální požadavky, zatímco osobnost se vztahuje na konečné výsledky tohoto procesu.

Socializací získává dítě :

- fakt o fyzickém a sociálním okolí
- množství různých vědomostí a dovedností
- postoje a hodnoty, vztahující se k morálním standardům a druhým lidem

Hlavní činitelé socializačního procesu -druzí, především významní druzí.

Socializace je interakční proces, jímž je chování osoby modifikováno, aby se stalo konformní s očekáváními, které mají členové skupiny, k nimž osoba náleží. Trvá celý život.

Socializace je vrůstání do sociálního systému, který není obecný a abstraktní, ale existuje ve zvláštních formách společenských vztahových systémů - v sociálních skupinách.

Kruh: lidé, kteří vyrostou v určitém socializačním okruhu, dávají tutéž socializaci dál (výchovou).

Dva axiomy:

- 1) různí lidé zastávají různé sociální pozice v celospolečenské struktuře a to určuje, které složky kultury k nim proniknou a které se přenesou do osobnosti při jejím vývoji
- 2) socializace je vždy orientovaná na budoucnost - socializační činitelé (především rodiče) anticipují svět, ve kterém bude jejich dítě žít - záleží na tom, co předpokládají, podle toho zaměřují působení.

Rodina jako základní socializační činitel:

Rodina = primární skupina s intimní interakcí jednotlivých členů, kteří se navzájem úzce identifikují a cítí bezprostřední zájem o skupinu jako celek. Každý člen rodiny nejen participuje na životě celé skupiny, ale podřizuje se i sociální kontrole, vypracovaným pravidlům, regulujícím chování členů.

Členové rodiny slouží dítěti jako modely sociálního chování. Na dítě působí - výchovné procedury (od prvopočátku - viz. hygienické praktiky, láska, krmení, reakce na pláč a smích)

!!! Dvě základní dimenze:

- **kontrola versus autonomie**
- **ne přátelství versus láska**

20/

v rámci těchto nezávislých dimenzí může matka být velmi láskyplná, ale silně omezující (kontrolující dítě) a jinak.

Sourozenci: každé dítě má odlišné prostředí

důvody:

- 1) jedinečná konstituce dítěte, na níž závisí, co dítě stimuluje
- 2) rozdíly v pohlaví dětí - rozdíly v reagování (tradice role chlapce a dívky)
- 3) rozdíly v pořadí narození - změny v sociálních pozicích
- 4) změny v rodičovské péči, závislé na věku, zkušenosti, fyzických a psychických změnách rodičů
- 5) změny v socioekonomickém statusu rodiny
- 6) symbolický význam, který má každé dítě pro rodiče (prvorozený, dcery, syn, dědic atp.)

Pokud v rodině (v počátku především u matky) existuje teplý, intimní stálý vztah mezi dítětem a rodičem (či jeho permanentní náhradou) - dítě dosahuje duševního zdraví.

V takové rodině:

- 1) jsou minimalizovány emoce úzkosti a viny, které (jsou -li ve větším rozsahu) ohrožují duševní zdraví
- 2) jsou kontrolovatelné základní tendence dítěte žádat neohraničenou lásku od svých rodičů a mstít se, není -li mu dána

Nejkritičtější období do tří let.

Význam základní kontroly dítěte nespočívá v kontrole samé, ale ve způsobu, jímž se provádí, v psychologickém přístupu k dítěti. Každé dítě musí být kontrolováno (look-after - pečovat / dívat se, co je za ním, co zbylo po něm).

Obsah a rozsah kontroly je závislý na:

- a) sociálních vlivech (tradice, postavení rodiny)
- b) individuálních diferencí rodičů (a jejich tradičních rolích)
- c) na věku dítěte

Důležitý není stupeň povolnosti nebo přísnosti, ale stupeň sebeúcty a odpovědnosti, který mají rodiče k dítěti!!!

T. G. M. (1905) - Ideály humanitní: " Už dávno bylo řečeno: cti otce svého a matku svou. Já myslím, že máme k tomu přidat: A měj úctu k duši svého dítěte! Pamatujte na generace budoucích" (profesionální úcta učitele k duši dítěte !!!)

21/ (10)

Úspěšný rodič :   - má realistické pochopení pro dítě
                              - respektuje jeho integritu jako osobnost
                              - má o ně zájem a má pocit odpovědnosti za jeho štěstí

Typ vztahu k dítěti a rysy jeho osobnosti:

- 1) **rejektivní (odmítání dítěte)** - submisivita, agresivita, potíže v adaptaci, pocit nejistoty, plachost, rigidita
- 2) **přílišná ochrana** - infantilismus, plachost, nekooperativnost, nezájem, drzost, svárliivost,
- 3) **submisivita rodičů** - agresivita, neodpovědnost, neposlušnost, sebedůvěra, rigidita
- 4) **neharmonické vztahy** - agresivita, neurotičnost, žárlivost, nekooperativnost
- 5) **defektní disciplína** - špatné přizpůsobení, agresivita, sklon k delikvenci a neurózám
- 6) **harmonické vztahy** - štěstí, sociální akceptabilita, přizpůsobivost, nezávislost, sebedůvěra
- 7) **dítě má odpovědnost** - dobré přizpůsobení, spoléhání na sebe, pocit jistoty

Pozice dítěte v rodině:

- 1) **nejstarší:** středem pozornosti, mezi sourozenci jako první ve významných událostech (první kalh., nástup do školy) očekává se od nich, že budou vzory (nejvíc rozumu)
- 2) **mezi-děti:** nemají prioritu prvního ani novost posledního, rodiče k nim bývají méně tolerantní. Před nimi starší a silnější, s větší volností chování, za nimi mladší, vyžadující více pozornosti. Mohou srovnávat, jací byli a jací budou.
- 3) **nejmladší:** rodiče mají více zkušeností, děti mají mnohočetné kontakty s dalšími dětmi, mohou mít poměrně snadný život -závisí na kolik se jim dostane příležitosti k rozvoji vlastní nezávislosti, mohou se stát dominantní nebo závislí, někdy mívají pocit nejistoty.
- 4) **jedináčci:** jsou nejzranitelnější, pro rodiče příliš důležití, více vystaveni frustracím. Když se "povedou"jsou vynikající.

22/

TVÁŘENÍ OSOBNOSTI VE STADIÍCH ONTOGENEZE (11)

První období života: po narození se postupně ustalují charakteristické rysy, od druhého roku se již významně projevuje individualita dítěte.

Zdá se, že alespoň některé vlastnosti, vztahující se k osobnosti, se konstituují již v raném věku, ale jsou těžko měřitelné.

Na počátku utváření individuality dítěte je závislost. Celý svět malého dítěte se stává z jeho těla a lidí, kteří s ním přijdou do styku. Dítě si žádá přítomnost osoby, která mu způsobuje zážitky libosti, učí se reagovat úzkostí na odmítnutí.

Tam, kde rodiče užívají metod, orientovaných na lásku, se u dítěte vytvářejí silnější pocity viny, dosahuje se snadnější inter-realizace morálních standardů - trest milující osoby je účinný, protože před stavuje odebrání lásky.

Významní druzí mají základní význam pro formování já jako jádra osobnosti.

Kolem 5 - 6 let má už dítě jasné morální kategorie, je schopno kauzálního myšlení (dobré chování = odměna, špatné chování = trest) je schopno učení a flexibility.

Mladší školní věk: domov je pro dítě centrální, rodiče ovlivňují podstatně postoje, názory a smýšlení dítěte.

I zde je vysoká závislost utváření osobnosti na vztazích rodičů k dětem.

Sebekontrola, vnitřní jistota a spokojenost - výsledky emočního klimatu v rodině - ty nejsou závislé na striktní nebo mírné disciplíně doma.

Faktory závislé na typu klimatu: větší svoboda dětí doma je spojena s

- 1) větší iniciativou a nezávislostí
- 2) většími city k druhým
- 3) menším vnitřním nepřátelstvím a přátelskými city k druhým
- 4) větší úrovní spontaneity, originalnosti a tvořivosti

Obecně je pozitivní působení rodičů na dítě založeno na:

- a) psychické zakořeněnosti dítěte do domova
- b) citové stability domova
- c) výchovné jednoznačnosti rodičů
- d) pocitu bezpečí a jistoty a na míře uspokojování těchto potřeb
- e) míře uspokojení hmotných a kulturních potřeb dítěte
- f) míře a dostatku kritické lásky k rodičům

23/

- g) dostatku prostoru pro aktivitu dítěte
- h) dostatku volného času dítěte
- i) dostatku kritické opory v rodině

Vstupem do školy se rozšiřuje sociální oblast, jejímuž vlivu podléhá - dochází k přímému a konkrétnímu **srovnávání** s ostatními dětmi, které se týká všech vlastností.

Dítě se učí dávat si osobní cíle a utváří se v něm škála hodnot.

Formuje se aspirace, velkou důležitost mají slovní odměny.

Škola neprodukuje novou osobnost dítěte, ale posiluje nebo oslabuje trendy, které v dítěti jsou, determinuje, co se dítě naučí a jak, přispívá k utváření sociálních dovedností, formuje postoje dítěte.

Dítě se stává členem skupiny.

děti skupinou přijímané:

- o aktivní, zajímaví se, přátelské, středně nadprůměrní v inteligenci, zdravé, samostatné, senzitivní vůči druhým

děti odmítané:

- o málo se zajímají o okolí, jsou sociálně neefektivní, hlučné, rebelantské, někdy nadměrně úzkostné

Obraz, který má dítě o sobě je ještě závislý na vyhodnocování druhými

atribuce, autoatribuce

sebe-znehodnocující pojetí:

A/ teorie atribucí:

Dítě si navyká přijímat vlastnosti, které mu druzí připisují, za své - atribuce se mění v autoatribuce (kauzální atribuce - vše musí mít pro nás příčinu) pokud jde o vlastnosti, které dítě hodnotí jako méněcenné - dochází k demolizaci

B/ teorie balance:

Navozené mínění o sobě má tendenci ke konzistenci - dítě, které sebe sama vnímá jako inteligentní (bylo tak opakovaně hodnoceno) usiluje o vyšší výkon

C/ teorie sebe-potvrzující předpovědi:

Člověk, který počítá se selháním, spíše selže než ten, kdo počítá s úspěchem. Vztah sebe-pojetí a výkonu je výraznější než vztah výkonu a inteligence

Hodnocení dětí ve vztahu k rozvoji osobnosti:

- 1) **sociální srovnávání:** ve srovnání s ostatními jsi horší/lepší!! Sebe-koncepce se více tvoří srovnáváním s ostatními, než se svým předchozím výkonem !!
- 2) **subjektivní vzorek:** víš jak na to, ale dnes to nebylo ono
- 3) **intra-individuální srovnání:** bere v úvahu předchozí žákovy úspěchy -ve srovnáním s minulým ses začal učit

!! typ hodnocení 1. působí pozitivně pouze na nejlepší žáky, 2 a 3 i na slabší !!

24/

Osobnost v dospívání a adolescenci

Období zlomů, přání po samostatnosti, naráží na nemožnost uspokojení, rozpor mezi právy a povinnostmi, mezi samostatností a závislostí. Osvobození od dětství, experimentování s novým chováním, vytváření nových hodnot, nových identifikací, rozšiřuje sebe-obraz a sebe-ideál, potřebuje udržovat integritu sebe-pojetí.

Sebe-poznání je neúplné, projevuje se nespokojenost sama se sebou, nevíra v sebe a ostrý kritický vztah k osobě.

Vysoká závislost na skupině (skupina pomáhá tlumit rozdíly mezi světem dospělých a jeho, zajišťuje uniformitu).

Dospělý:

i dospělý podléhá socializaci - **stadia psychického života dospělého:**

- 1) stadium stabilizace životního plánu
- 2) stadium expanze - uskutečňování životního plánu v práci, kultuře, společnosti dosažení něčeho podstatného v životě
- 3) stadium regresivní expanzivnosti:- intenzita práce se zmenšuje, dochází k fyzickému i psychickému stárnutí
- 4) stadium vlastního stáří - obsahem života se stává prožívání vlastní minulosti.

V dospělosti se více klade důraz na vnější sociální vlivy - individuum je tu nejvíce spojeno se sociálními úkoly - aktivně se prosazuje - působí na život svých dětí a na celou řadu lidí, za něž jistým způsobem odpovídá.

Základní rysy osobnosti dospělého:

- stabilizace a konsolidace, dané příklonem k sociálním hodnotám
- zesílený pocit sebe-identity
- vyrovnané umístění v kontinuu mezi individuální autonomií a příslušností ke skupině

Etapy úspěšné kariéry podle profesora C. N. Parkinsona: viz příloha

24a/ Příloha

Etapy úspěšné kariéry podle profesora C.N. Parkinsona:

1. Věk zaučování Z 24 (po ukončení VŠ)
2. Věk nenápadnosti N = Z + 3 27
3. Věk postupu P = N + 7 34
4. Věk odpovědnosti O = P + 5 39
5. Věk autority A = O + 3 41
6. Věk dosažených cílů DC = A + 7 48
7. Věk významnosti V = DC+ 9 57
8. Věk důstojnosti D = V + 6 63
9. Věk moudrosti M = D + 3 66
10. Věk zabraňování Z = M + 7 73

Podřízený:

1. Věk frustrace F = A + 7 48
2. Věk žárlivost Ž = F + 9 57
3. Věk rezignace R = Ž + 4 61
4. Věk úplného upadnutí v zapomnění UZ = R + 5 66

25/

PŘIZPŮSOBENÍ OSOBNOSTI - ZRALÁ OSOBNOST (12)

Lidské přizpůsobení: stálá interakce mezi osobou a okolím, které se vzájemně ovlivňují.

Přizpůsobení obsahuje - adaptaci na podmínky- změny v individu.

Svět je souborem stimulů, ale které z nich se stanou efektivní při determinaci chování osobnosti, to určuje struktura osobnosti a vlastnosti organismu.

Individuum je ve svých odpovědích selektivní - což je dáno -

- organickým uspořádáním člověka - vnímáme pouze, na co máme na smysly
- organickou senzitivitou člověka (všechny stimuly nelze percipovat v tomtéž čase)
- vlastnostmi vnějšího světa

Lépe hovořit o přizpůsobování, tedy o procesu, který je neustálý.

Dojem přizpůsobování kombinuje:

- o adaptaci
- o homeostázu

živoucí organismus má tendenci udržovat stav konzistence a tendenci jednat, pokud stimulus působí.

Aspekty přizpůsobení:

- a) přizpůsobení se novým podmínkám (klíma, okolí)
- b) přijetí jistých sociálních okolností, které můžeme měnit
- c) přizpůsobení se sociálním požadavkům naší kultury - konformnost se způsobu většiny
- d) vnitřní harmonie individua - pocit štěstí jako subjektivní složka dobrého přizpůsobení
- e) seberealizace nebo sebe-aktualizace - maximální využití vlastního potenciálu

Stadia přizpůsobení:

- 1) percepce situace - proces výběrů stimulů a reakce na ně
- 2) organizace - podle pozitivní nebo negativní hodnoty stimulu akcentujeme nebo potlačujeme je v našem vědomí
- 3) význam - který přikládáme stimulu a reakci
- 4) vyhodnocování problému - formuje linní jednání, hodnotíme situaci jako zvládnutelnou či nikoli /variance/
- 5) výběr směru postupu - vybíráme alternativy podle pravděpodobností úspěchu

Základním kriteriem dobrého či špatného přizpůsobení je zdravý vývoj - bývá definován:

- 1) trend od nezávislosti k sebe-řízení - odpovědnost za sebe samého
- 2) od příjemnosti k realitě - máme hranice pro své cíle, realisticky přijímáme omezení a slabosti
- 3) od nevědomosti ke znalosti - problém učení

26/

- 4) od nekompetence ke kompetenci - rozvoj fyzické zdatnosti, emočního ovládnutí, sociální efektivity, intelektových schopností
- 5) od difúzní sexuality k heterosexuality
- 6) od amoralitě k morality - interiorizací a socializací si vytvářet svědomí
- 7) od zaměřenosti na sebe k zaměřenosti na druhé - naučit se vystupovat nade sebe, naše já nemůže být centrem, kolem něhož se všechno točí

Za kritérium dobrého přizpůsobení se považuje i **konformita** tj. harmonie se sociálním systémem, podrobování se sociálním tlakům. Konformita je nevyhnutelná a může být pozitivní i negativní (trpná podřízenost, defenzivita).

Kritériem špatného přizpůsobení může být efektivnost:

Efektivní chování:

- a) z hlediska osobnosti - chování, které vyhovuje osobnosti, jejím požadavkům a struktuře
- b) z hlediska .sociálního okolí: chování vyhovující požadavkům sociálních celků
- c) požadavky situace - nutno akceptovat

Dobře přizpůsobená osobnost se označuje jako zralá.

Za důležitý se považuje vztah mezi přizpůsobením a sebe-pojetím. Nízký stupeň sebe-pojetí je příčinou špatného přizpůsobení. Nízké sebe-pojetí vede k úzkosti a tenzi, k nízkému sebehodnocení, k většímu uvědomování obtíží až hypochondrii.

U dětí s vysokou sebeúctou se prokázala sebedůvěra, jistota, optimismus, málo úzkosti, vyšší cíle, menší závislost na druhých.

Znaky zralé osobnosti:

- 1) emoční jistota - schopnost vyrovnat se s tokem emocí. V rovnováze je spontaneita citů a jejich kontroly, emoční zdraví: svobodné vyjádření citů, jejich kontrola podle požadavků situace a přijímání negativních emocí. Je zdůrazňován pozitivní cit a smysl pro humor.
- 2) realistický pohled na sebe - poznat sebe, jaký jsem, své přednosti a nedostatky, pokusit se oddělit sebe-obraz a skutečnost. Lidé s velkým sebe-vhledem mají obvykle smysl pro humor (oddělit od smyslu pro komično, který máme téměř všichni)

Humor: schopnost smát se věcem, které máme rádi - umět se smát sobě

27/

"smáti se znamená lépe vědět" - V.Vančura.

dále: znát rozsah svých možností, mít jasnou představu toho, co chceme, mít odpovědnost za řízení života svého i těch, které jsme ke svému životu připoutali (partner,děti), najít rovnováhu mezi přítomností a budoucností

- 3) vztah k druhým lidem - schopnost úcty k druhému = tolerance, uznávání práv druhého, schopnost velké intimnosti v lásce - cool sex, sex adolescentů, brát i dávat, nabízet a akceptovat

- 4) schopnost využívat všech svých schopností rozumových - umět a chtít se učit, využít myšlení při řešení svých problémů, vyhýbat se simplikacím
- 5) vytvoření jednotné filosofie života - celková hodnotová orientace v životě - pocit štěstí a užitečnosti, překonání úzkého egoismu.